

Tanítómestereink

Timaffy László:

A szakköri munka megszervezése és irányítása

Dr. Timaffy László nagyszerű útmutató füzetéből közölt részlettel köszöntjük a Magyar Örökség Díjjal kitüntetett szerzőt 85. születésnapja alkalmából. Amit negyedszázaddal ezelőtt ajánlott, ma is hasznosítható mégpedig nemcsak egy történelmi szakkör, hanem általában a hon- és népismereti oktatás keretében. (A Szerkesztőbizottság)

A történelmi események és a néphagyományok az élet valóságában együtt jelentkeznek. Helytörténet és néprajz – bármelyiket is kutatjuk egy közösségben – nem választhatók el egymástól. A település fejlődése pl. a benne élő nép munkájától, szokásaitól vagy a legújabb kori történelmi események a nép gazdálkodásának, életszínvonalának, szemléletének változásaitól nem szigetelhetők el. Szükségszerű tehát, hogy a történelem-szakkörökben néprajzzal is foglalkozzanak, mert ez hozzátartozik a múlt és jelen, az élet teljességének helyes szemléletéhez.

Az ifjúság érdeklődését a múlt és a jelen nagy változásai iránt ki kell elégíteni. És nem mindegy, hogy hogyan! Szervezett munkával, szakszerű irányítással értékes, jó munkát tud középiskolás diákifjúságunk végezni, olyant, ami igényét, érdeklődését kielégíti, és a tudományos kutatás számára is hasznos. Ezért szükséges a szakköri munka módszeres megszervezése, szakszerű irányítása...

Egy jó szakkör értékes színfoltja az iskola életének. A szakkör pezsgő, eleven tevékenysége viszont a jó szervezés és irányítás eredménye. Hogyan induljunk el a kitűzött cél felé? legfontosabb az érdeklődés felkeltése. Ennek több módja lehetséges: színes plakát az iskola hirdetőtábláján; egy körözvény felolvasása az osztályokban a tanév első napjaiban, amiben a szakkör célját, évi munkatervét ismertetjük a tanulókkal. Leghatásosabb és ennek megfelelően legeredményesebb is a személyes ráhatás, egy jó bevezető előadás az iskolai ismeretterjesztés keretében. Én minden tanév elején tartok egy-egy témakörrel vetített képes, magnóval, hanglemezzel bőven színesített előadást iskolám tanulóinak, egy este pedig a kollégium lakóinak. Ilyenkor bemutatom a népi gazdálkodás vagy a szokáshagyományok, a népművészet vagy a népköltészet érdekességeit, szépségeit, és gyűjtésük, kutatásuk lehetőségeit, hogy aki kedvet érez hozzá, az a szakkörben foglalkozhat velük. Az eredmény nem marad el. Az ilyen érdeklődés felkeltésre nemcsak új szakkör szervezésénél van szükség, hanem a régi, jól működő szakkörök esetében is, hiszen a megújítás, felrészítés, új tagok toborzása minden esztendőben szükséges. Jól működő szakköröknél nagy segítség a régi tagok személyes ráhatása, elért eredményük, sikereik ismertetése.

Bízzuk meg az osztályfelelősöket a jelentkezők összeírásával. Jó, ha van a szakkörnek egy agilis titkára, aki összegyűjti a jelentkezőket, kapcsolatot tart velük, az adminisztrációs munkákat végzi, kiírja és az osztályokban kihirdeti a szakköri foglalkozás helyét, idejét. Az adott időpontban pedig kezdődhet a munka!

Leghelyesebb, ha minden tanévben munkaterv szerint feldolgozunk egy-egy hagyománycsoportot, hogy diákjaink két-három év alatt helyes szemléletű, egységes képet kapjanak a népeletről. Egyik félévben pl. bemutathatjuk a népi gazdálkodás, állattartás, közlekedés hagyományait, a másikban az élethez fűződő népszokásokat a bölcsőtől a sírig vagy a népmesék, népmondák, népdalok világát.

Az egyes szakköri foglalkozásokon a tanár 15-20 perces bevezető ismertetést tart egy-egy részlettémáról. Az ismertetett részletkérdéshez azután hozzászólnak a diákok. Ha van szakköri tag, aki már dolgozott az illető témakörben, számoljon be tapasztalatairól, eredményeiről. A többi hozzátesszi otthoni élményeit, ismereteit, a témának a környékén megtalálható lehetőségeit. Így eleven beszélgetéssé, gyakorlativá válik minden szakköri foglalkozás. A fennmaradó időben a feladatokat osztjuk ki. Tegyük különbséget kezdők és haladók között, és külön foglalkozunk azokkal, akik már pályamunkát akarnak és tudnak készíteni.

Kezdő szakkörös diákjainkat vezessük be az adatgyűjtő munkába. Ennek leggyakoribb módja: *kérdőívek kitöltése*. Először könnyű, négy-öt, majd nyolc-tíz kérdőpontból álló íveket adjunk nekik, később részletesebb kérdőívek kitöltését is rájuk bízhatjuk. A kérdőpontokat magunk állíthatjuk össze a szakköri foglalkozás kijelölt anyagából vagy más, később sorra kerülő tárgy köréből. Különbséget tehetünk lányok és fiúk érdeklődési köre szerint is. Lányoknak pl. bölcsődalokról, gyermekjátékokról, mondókákról, régi ételek elkészítéséről, viseletről adjunk kérdőpontokat. Fiúknak a népi állattartás köréből adjunk fel kérdéseket, vagy egy-egy gazdasági eszköz – pl. kasza, eke, iga, szekér – részeinek elnevezéseit gyűjtessük össze velük, esetleg a régi ifjúkori szokásokkal, legényélettel, udvarlással, kézfogóval, lakodalommal kapcsolatos kérdésekből állíthatjuk össze feladatukat. Részletesebb kérdőíveket a múzeumok néprajzi szakembereitől kaphatunk. Az aktuális kutatási témákról nyolc-tíz községből összegyűjtött adataikkal már kezdő szakköreink is jelentős segítséget nyújthatnak a tudományos kutatásnak.

A kérdőíveket bejáró diákjaink otthon, családjuk, ismerőseik között töltik ki, a kollégiumban lakók akkor, amikor hazamennek. Városi tanítványainkat pedig a város mezőgazdasági peremkerületeibe vagy a szomszédos községekbe küldjük vasárnaponként adatgyűjtésre. Velük tölthetjük ki a munkásfolklór, munkáshagyományok köréből összeállított kérdőíveinket.

A kérdőíves adatgyűjtés sikere érdekében kezdő szakköröseinkkel *legalább egy gyakorlati foglalkozást* tartunk kint a terepen. Egy jó adatközlőnél közösen töltjük ki a kérdőívet. Utána szétküldhetjük őket egyenként, próbáljanak maguk szerencsét. Legfeljebb utánuk megyünk, és ahol kell, segítünk.

A beérkező kérdőíveket a következő szakköri foglalkozáson *értékeljük*. Minden tanuló ismerteti a maga adatait, ezeket közösen megvitatjuk. Így észreveszik a hibás válaszokat, a lejegyzés hiányosságait, illetőleg a variációs lehetőségeket. A hibákat korrigálhatjuk, a kész kérdőíveket összegyűjtjük.

Haladó tanítványainkat, akik a kérdőíves adatgyűjtések során már elég gyakorlatot szereztek, bevezethetjük a *néprajzi gyűjtés, a feldolgozás* munkájába. A sikert jó *előkészítéssel* alapozhatjuk meg. Először megismertetjük őket a feldolgozandó témakörrel; pl. a vetéssel, a pásztorok legeltetési rendjével, a kosárfonás, a nádzász kismesterségével, a lucázással stb. Ezután összeállítjuk a gyűjtés kérdőpontjait, amelyekkel segítjük az adatközlő emlékeinek felfrissítését, és a megfelelő mederben tartjuk a beszélgetést, elkerülve az elkalandozásokat. Amikor így jól felkészítettük tanulóinkat a gyűjtésre, következhet a terepmunka.

Nagyon hasznos és szükséges, ha először *közös gyűjtést* szervezünk. Kirándulunk a csoporttal egy kiválasztott faluba, és az első adatközlőnél közösen végezzük a gyűjtést. Megmutatjuk diákjainknak, hogy a munka sikerének egyik fő biztosítója a nép szeretete, megbecsülése, a baráti, emberi légkör kialakítása a gyűjtő és az adatközlő között. Fontos az alkalmazkodás az adatközlő életkörülményeihez, munkájához, türelmesnek kell lenni, ki kell várni az alkalmas pillanatokat, és sohasem szabad a kérdéseket erőltetni! A sokszor elkalandozó feleleteit ügyesen feltett kérdésekkel kell a kívánt mederbe visszaterelni. Ha viszont úgy látjuk, hogy adatközlőnk nem alkalmas a szükséges adatok közlésére, udvarian elköszönünk tőle. Nem könnyű dolog az alkalmas adatközlő kiválasztása, különösen olyan községekben, ahol nincsenek régi ismerőseink, támpontjaink. Meg kell keresnünk a témában járatos, jó emlékezőtehetségű embereket, jó gazdákat, pásztorokat, egy-egy kismesterség folytatóit, régi legénybírókat, vőfélyeket, násznagyokat, főzõasszonyokat, előnékeseket, jó beszédű mesemondókat stb. Ne csupán idős embereket keressünk fel, hanem középkorúakat, fiatalabbakat is és különböző társadalmi rétegekből valókat: gazdagabbakat, szegényeket egyaránt. Sohase elégedjünk meg egy adatközlővel, hanem legalább két-három embert kérdezzünk ki egy községben ugyanarról a témáról.

Nagyon fontos a gyűjtött anyag *hitelességének biztosítása*. Ennek érdekében pontosan rögzíteni kell a gyűjtés helyét (község, megye, táj), pontos idejét, az adatközlők nevét, születési évét, foglalkozását és esetleges korábbi lakhelyét; vallását. Ugyanígy a saját nevünket, foglalkozásunkat, lakhelyünket is felírjuk gyűjtőlapunkra. A hitelesség érdekében ne emlékezetből írjuk le adatainkat, hanem a helyszínen jegyezzük fel, lehetőleg szó szerint, az adatközlő szavaival. Jó segítség ebben, ha magnóval gyűjthetünk.

Mindezek után önálló útra indíthatjuk tanítványainkat, lehetőség szerint még ugyanabban a községben más-más adatközlőkhöz, azután már más falvakban is, adottságuknak megfelelően.

A gyűjtött anyagot maguk dolgozzák fel szakköröseink. Jegyzeteik alapján elkészítik a témaként szereplő munkafolyamat, jelenség vagy hagyomány hiteles leírását. Ezt a szakköri foglalkozásokon felolvassák. Közösen megvitatják, kiemelik az értékeket, rámutatunk a hiányosságokra. A hibás részeket korrigálni, a hiányokat pótolni kell az adatközlők újabb felkeresésével, a hiányok pótlására irányuló újabb kérdések feltevésével. Csak teljes, hiba nélküli feldolgozást fogadjunk el.

Az adatgyűjtésben, feldolgozásban gyakorlott tanulóink önálló pályamunkák elkészítésére is vállalkozhatnak. Ők képviselik a szakkörben a legmagasabb szintet. Velük egyénenként, személy szerint kell foglalkoznunk. A pályázat elkészítésének kiindulópontja: az *érdeklődési kör és a lehetőségek* felmérése. Mindkettő önmagában is indítékot adhat a munkára. Egyik tanulóink a népszokásokat szereti, másik a népköltészetet, népművészetet, a harmadikat az állatok érdeklik, a negyediket a népi mesterkedések stb. Hagyjunk mindenkét abban a témakörben dolgozni, amelyikben szeretne. A helyi lehetőségek is elindíthatják a pályázót. Egyiknek pl. jó énekes vagy mesélő rokona, ismerőse van, másiknak a nagyanyja híres főzőnő volt, jól ismeri a réti ételek elkészítését, a harmadiknak a határtól jól ismerő csősz vagy jól faragó öreg pásztor, a negyediknek öreg gyári munkás vagy bányász él a családjában. A témaválasztásban mindig adjunk segítséget, beszéljük meg a jelentkezőkkel a lehetőségeket, és ajánljunk jó pályázati témákat a bizonytalankodóknak. Vannak visszahúzódó, kevés önbizalommal rendelkező diákok, akiket úgy kell felszólítani, noszogatni a munkára. Nem egy kiváló aranyérmes pályázóm volt már, akit többször kellett biztatni a munkára, mire végre belevágott. Ehhez már pedagógusszem kell, hogy meglássuk diákjainkban a szunnyadó képességeket is.

A kiválasztott témához adjunk *szakirodalmat*. Jó önálló munka elkészítéséhez elengedhetetlen egy-egy, a témakörre vonatkozó szakleírás ismerete. Ezekből szempontokat kaphat a pályázó, módszert tanulhat a gyűjtéshez és a feldolgozáshoz. Csak ezután beszéljük meg pályázónkkal munkája *vázlatát*. A vázlatot a tanuló rögzítse, mi csak a hiányosságokra, pótlásokra hívjuk fel a figyelmét, tanácsokat adjunk a szerkesztésben. A kiértékelés után megkezdhető az *önálló gyűjtés* a részletkérdések szerint összeállított kérdőpontok alapján.

A gyűjtött anyagról, a gyűjtés mozzanatairól számoljon be minden pályázó a szakköri foglalkozásokon. Ezzel megvitatásra, az esetleges hiányosságok pótlására nyílik alkalom. Amikor azután együtt van az anyag, nekiállhat a tanuló a pályamű *megszövegezésének*. Ebben az időszakban már csak egyes felmerülő kérdésekben adjunk tanácsot, és vigyázzunk arra, hogy a pályamunka önálló, a diák egyéniségének, képességeinek megfelelő legyen. Elég sok gondot okoz a dolgozatok legépeltetése, a rajzok, mellékletek, fotók elkészítése. Főképp az anyagi lehetőségekkel nem rendelkező tanulókat kell segítenünk. Pályázataik legépelését esetleg társadalmi munkában is meg lehet szervezni, a felvételek elkészítését pedig a fotószakkörrel vagy fotózó diákok beszerzésével önköltségi áron végeztessük el. Jó, hogyha van a szakkörnek magnója, fényképezőgépe, villanófény-felszerelése – amit a diákok használhatnak –, vagy egy kis költségvetési kerete a szükséges kiadások fedezésére. Ezeket jutalmakból, az iskola és a társadalmi szervek hozzájárulásából biztosíthatjuk. Végre beadásra kész a mű. A pályamunkákat rendeltetési helyükre – a megyei diáknapi és az országos pályázatok szervezőihez juttatjuk.

A szakköri munka egyetlen jutalma a jól végzett munka öröme, sikerekben megnyilvánuló eredménye. Ennek kiaknázása a szakkör irányításának egyik fontos tennivalója. A jól elkészített pályázatok a diáknapi arany, ezüst, bronz fokozatban részesülnek, ami szép eredmény diáknak, szakkörnek, iskolának egyaránt. A megyei és országos néprajzi pályázatokon pedig pénz- vagy könyvjutalmat adnak. Ugyanígy jutalmazták a múzeumok, tudományos

intézetek a legjobb kérdőíves adatgyűjtőket is. A pályázatok és a gyűjtőmunka társadalmi megbecsülése tehát jól szervezett és széles körű...

Aki végigjárja ezt az iskolát: a kezdő kérdőíves adatgyűjtéstől az országos táborig, az belekóstol a tudományos kutatás szépségeibe, beletanul a rendszeres kutatómunkába. Sok diákunk indult el már így az egyetemek és a tudományos pályák felé. S amelyek szakkörben ilyen módszeres és eredményes munka folyik, ott a végzett munka, a siker a legjobb propaganda, ott nem gond az utánpótlás biztosítása.

*Timaffy László: A néprajzi anyag felhasználása a történelemszakkörben
Bp., 1977. 5. 7–12. old.*

„Ki múltját becsüli, lesz annak jövője”

Honismereti nevelés a salgótarjáni Arany János Általános Iskolában

1987-ben kerültem Salgótarjánba, az Arany János Iskolába, faluról városba, lakótelepre. Kolléganőmmel azon törtük a fejünket, hogy leendő első osztályunknak milyen szabadidős foglalkozást találjunk ki, ami hasznos és a gyerekek szívesen csinálják. Mindketten falun nőtünk fel, ahol még élt a hagyománytisztelet. Mi még voltunk libapásztorok, igazi gyermekjátékokat játszottunk. Emlékeinkből, élményeinkből megálmodtunk közösen valami szépet, hasznosat. Elmondtuk elképzelésünket az iskola vezetőinek, megértettek, sőt maximálisan támogatottak bennünket, szabad kezet kaptunk. Nekiláttunk a szervezésnek, az anyaggyűjtésnek. Az óvodák nagycsoportos szülői értekezletén elmondtuk, hogy mit szeretnénk: nem művészeket akarunk nevelni gyermekeikből, hanem csak alapot adni, megszerettetni velük a néptáncot, a zenét, a mozgást.

Az osztály testnevelés tagozatos, Zsolnai módszerrel tanuló, egész napos csoport lett. A választott programhoz, módszerhez jól illeszkedik népi hagyományainknak, a népi kultúra értékeinek megismerése, szokásainknak, népművészetünknek a tanítás-tanulás útján való megmentése. Harminc gyerekekkel kezdtük meg a munkát, melynek célja volt az is, hogy boldog gyerekeket neveljünk.

Néprajz órán kezdtünk ismerkedni az év ünnepeivel, Lucáztunk, új évet közöntöttünk. Egyszerűbb népdalokkal, népi játékokkal kezdtük a mozgásos szerepeket, s megkezdtük a kézműves foglalkozásokat is. Bábokat készítettünk mákgubóból, kukoricacsutkából, rongyból, fakanálból, csuhéból. Elhelyeztük azokat egy lakóház pincéjéből kimentett százéves bölcsőben, melyet előbb palóc motívumokkal kifestettünk. Altatókat, ringatókat tanultunk. Tavasszal már beöltözve elmentünk az óvodákba *balázsolni*, a *gergelyjárást* bemutatni.

Év végére a lányok és a fiúk megszerették a játékos hagyományörzést. A vadóc megszeliődött, a kezelhetetlen szólót táncolt. A sok szereplés – köztük az első siker, a városi Ki mit tud? megnyerése – a játék, az anyák napi köszöntő, az együtt fabrikált busójárás álarcjai, az osztálykirándulás nemcsak a gyerekeket, de talán a szülőket is közösséggé kovácsolta. Sokat köszönhattünk a szülőknak, akik minden gyermeknek vettek furulyát, paravánt készítettek a bábózáshoz, ruhákat varrtak, s a szereplésekre elkísértek minket.

A 2. osztályban tovább bővítettük ismereteiket; betlehemeztünk, pünkösdöltünk. A zeneiskola kihelyezett tagozata lettünk, minden gyermek népzenei tanult Nagy Zoltán zene tanár irányításával. Furulyázni, citerázni tanultak. Később más népi hangszerekkel is megismerkedtek a tehetségesebbek. Így lett egy zenekarunk. Közben sokat szerepeltünk iskolai rendezvényeken, de már ki is léptünk az iskola falai közül. Szívesen szerepeltünk a nyugdíjasok előtt karácsonykor, névnapköszöntőkön, s bármikor, ha hívtak. Rendszeres szereplői lettünk táncal, zenével Salgótarján és vonzáskörzete kulturális rendezvényeinek.

Programjainkban szerepeltek a Salgótarjáni Ifjúsági Zenei Napok, a Palóc Szóttos hollóközi műsorai, a salgótarjáni vidám vásár, a népdaléneklő versenyek, a Rárósi Kulturális Napok rendezvénysorozata, a Palócország kiállítás, az Arany Órák, a Somosi Gyermektánc Fesztivál,

a falunapok. Táncoltunk a táncművészet világnapján, pünkösdöltünk a helyi katolikus templomban, koncerteztünk a zeneiskolában. Több alkalommal látogattunk el az idősek otthonába anyák napi köszöntőre. A Centrum Áruház „Magyar áruk hete” megnyitóján citeráztunk, táncoltunk. Részesei voltunk számtalan kiállítás megnyitó ünnepségének. Bemutattuk tudásunkat az iskolánkra látogató japán, lengyel vendégeknek is. Készítettünk kiszét, állítottunk májusfát. Tartottunk Mihály napi vásárt; a szülők sütötték perecet, pogácsát. Mi magunk is készítettünk apró játékokat, melyeket a megtanult kikiáltó versikékkel árultunk az iskolában.

Közben a tanulásban is megállták helyüket a gyerekek, tanulmányi versenyeken szép eredményeket értünk el. 4. osztály év végére igazi, jó közösséggé alakult a gyermekcsapat. Összetartó, egymást segítő osztálytársakká lettek a tanulók. Betlehemeztünk, születésnapokat tartottunk egy-egy családnál.

Sokat köszönhetünk dr. Barsi Ernőnek, akitől folyamatosan kaptunk anyagot; népdalgyűjtéseiből, népi gyermekjátékdalokból sok ötletet meríthettünk. Biztatásával, személyes jelenlétével megerősített minket abban, hogy jó úton járunk. A felső tagozatban, majd a középiskolában sokan folytatták tanulóink közül az alsóban elkezdett munkát. Ezek a gyerekek most érettségiznek. Sok közülük zenél, vagy a Nógrád Táncegyüttesben táncol.

Következett egy újabb első osztály. Sok tapasztalattal rendelkezve kezdtünk mindent előről. Már a gyermekek s a szülők előtt is volt példa; szívesen írást kaptunk a hagyományörző osztályba. Minden évben voltunk tánc- és találkozókon, Szlovákiában népművészeti táborban. Megtanultunk szóni, fonni, agyagozni, nemezelni, próbálkoztunk a korongozással. Szent Györgyről szóló játékot adtunk elő. Az osztályokban minden jeles napot bemutattunk, szalonnát, kolbászt kaptunk érte, mint a régi idők gyerekei. Voltunk szüretelni, cseresznyét szedni. Készítettünk Luca-kalendáriumot, figyeltük az időjárást, vajon beválnak-e a népi megfigyelések. András-napon a lányok férjjesőli játékot játszottak. A zene világnapján az osztályokban népdalokat furulyáztunk, húsvétkor locsolkodtunk.

Elkezdtek a gyűjtőmunkát. Locsolóverseink könyv alakban is megjelentek. Később lakodalmak verseket gyűjtöttünk, melyeket igazi lakodalmakban adtak elő; többször kölcsönadtuk már. Megnyertük a városi Ki mit tud a tavaszi jeles napokról? című vetélkedőt. Karácsonykor mézeskalácsot sütöttünk. Élményekkel, sikerekkel telt el a négy év, s hogy milyen gyorsan, az jelzi, hogy ezek a gyerekek most ballagnak a 8. osztályból. Zenélnek, táncolnak, viszik magukkal az iskolában megismert és megszeretett értékeket.

Jelenlegi osztályunk most negyedik. Remek táncosok, zenészek. Ismerik a jeles napokat, jó kézügyességgel megáldott gyerekek. Rengeteget szerepeltek, bátrak, magabiztosak. „Hagyományok nélkül az élet olyan, mint egy hosszú vándorút vendégfogadó nélkül” – szól a megszívlelendő megállapítás. Igyekeztünk az úton sok-sok vendégfogadót kialakítani számukra az évek során. 12 év tapasztalata van mögöttünk. Szem előtt tartottuk Berze Nagy János szavait: „Az oktatás csak úgy gyümölcsözik a nemzetnek, ha a gyermeklélek a saját nemzete hagyományain nő fel”. Bátran állíthatjuk, a gyümölcs mindig beérett.

Szívesen játszották a népi játékokat, énekelték a palóc vidék népdalait. Aktív tevékenységgel műveltük, próbáltuk átmenteni népünk kultúráját. Játék közben kovácsolták igazi közösséggé a gyermekcsapatokat. Sokszor visszajártunk az óvodába közösen énekelni, játszani. Fontos, hogy már kicsi gyermekkorban elkezdjék lerakni az alapokat. Jó példa erre a Nyitnikék óvoda Erzsébet óvónénije, Kovács Lászlóné kis óvodás csoportja, amelyben sok népdalt, játékot tanít, mi is gyakran segítünk. Sokszor közösen tartjuk a jeles napokat.

Szeptemberben egy újabb első osztály ismerkedik népi kultúránk alapjaival. Szeretnénk nekik is mindent átadni, amit az előző három osztálynak sikerült. Vannak újabb terveink is. Szeretnénk elmenni jeles napokon olyan házakhoz, ahová befogadnak. Szeretnénk a megye azon településeit felkeresni, ahol még él a néphagyomány, a viselet, ahol aktív népművészek élnek, mint Hollókőn, Rimócon, Bujákon, Domaházán. Szeretnénk megtanulni hímezni, melyhez segítséget kínáltak a nyugdíjas klub tagjai.

Remélem, hogy segítőkinkre, Gyebnár László néptánc-oktatóra, Hrúz Dénes, Andrassy Ferenc népzeneoktatókra és az iskolavezetésre továbbra is számíthatunk. Szeretnénk, ha ezek a gyerekek is sok szépet, jót tanulhatnának, megismerhetnék a nép kincseit, mert napjainkban talán fontosabb elfogadni ezeket a gondolatokat, mint bármikor, hiszen „Minden nemzet olyan jövőt érdemel, amennyire múltját ismeri, tiszteli”.

Nagy Józsefné

A helytörténet, a honismeret oktatása Lakitelken

A helytörténet kutatóinak, iskolai oktatóinak régi vágya teljesül a kerettantervek bevezetésével. Az oktatási kormányzat elképzelése szerint az 5. és 6. osztályokban évi 18-18 óra áll rendelkezésre arra, hogy a gyermekek szűkebb pátriájuk és a Kárpát-medence néprajzi, helytörténeti vonatkozásaival ismerkedjenek. Tapasztalatom szerint sok olyan intézmény van, amelyben most tanakodnak azon, ki, melyik tantárgy keretében fogja tanítani a hon- és népismeretet. Reméljük, hogy az iskolák nem tekintik olyan időkeretnek ezeket a tanórákat, amelyekkel a kötelező óraszámából hiányzó órákat pótolni lehet. Természetesen bőségesen akad jó példa is, olyan iskolák sokasága, amelyekben már évek, évtizedek óta avatott kézben van a téma oktatása, s bőségesen kihasználják azokat a lehetőségeket is, amelyek a lokálpatriotizmus kialakítását eredményezik.

Községünk iskolája alapító tagja egy olyan területi munkaközösségnek, amely a környező települések mintegy tíz iskolájának tanítóit, tanárait fogja össze. Az alsó tagozatosok, az idegen nyelvet oktatók, a természettudományos tárgyak tanárai, valamint a magyar-történelem szakos kollégák igyekeznek összehangolni éves programjaikat, tanulmányi versenyeket, bemutató órákat szerveznek, tankönyvek szerzőivel, szaktanácsadókkal találkoznak. A humán szakosok munkaközösségének idei összejövetelein – a szeptembertől életbe lépő új rendelkezések kapcsán – különösen fontosnak tartottuk a helytörténeti oktatásról szóló beszámolókat. Ezek tapasztalatait szeretném közkinccsé tenni.

A Közoktatási Modernizációs Közalapítvány még 1999-ben „*Komplex környezeti értékek helytörténeti, földrajzi háttérrel*” címmel pályázatot írt ki. Az örvendetesek sok pályázó között volt munkaközösségünk két iskolája is. *Kocséron* már kezükbe is vehették a helytörténeti tankönyvet és munkafüzetet *Gévi Imre* tanár úr diákjai. A munka igényesen dolgozza fel a kocséri hétköznapiakat, az irodalmi, régészeti, történeti anyag felidézésével vezeti be a gyermekeket a község múltjába. Nagyszerű kezdeményezésnek tartom azt is, hogy a tanár úr az elmúlt tanévben pályázatot hirdetett a diákok számára. Arról kellett megkérdezni a gyerekeknek falujuk idős lakóit, hogy hajdanában milyenek voltak az iskolás évek. A legjobb dolgozatokat szakmai nap keretében mutathatták be alkotóik nemcsak diáktársaiknak, hanem a felnőtteknek is.

Tiszakécskén most van folyamatban a helytörténeti olvasókönyv elkészítése. A kisváros speciális helyzetben van azért is, mert több település egybekapcsolásával jött létre, s ezeknek az „alkotórészeknek” történeti, néprajzi értékeit egyaránt szeretnék megjeleníteni. A településnek számos iskolája van, melyeket – a református gimnázium kivételével – közös igazgatás alá kapcsolt az Önkormányzat, így a munkában sok pedagógus és diák vesz részt. A helyi vonatkozásokon kívül a környező települések legfontosabb adataival is kiegészítik a kötetet, mely ki kell, hogy elégítse az általános iskolások és a középiskolások érdeklődését is. *Tiszakécske*, *Móricz Zsigmond* „boldog falu”-ja, évről évre irodalmi vetélkedővel is igyekszik tisztelni az író emléke előtt.

A környező települések közös jellemzője az is, hogy összefoglaló, monografikus munka ez ideig nem készült róluk. Készültek viszont dolgozatok az országos középiskolai tanulmányi versenyekre, illetve a főiskolai, egyetemi tudományos diákkörökben, s megjelentek helytörténetesek egy-egy részterületet, egy adott történelmi kort feldolgozó munkái. Szintén várat még magára a községek többségében önálló helytörténeti gyűjtemény létrehozása. A legtöbbet ebben az irányban tudomásom szerint *Tiszaalpár* és a néhány hónapja Bács-Kiskun megyéhez tartozó *Tiszazug* lakosai tették. Mindkét helyen néhány lelkes ember kezdeményezésére külön épületben falumúzeumot hoztak létre. Az idegenforgalmi látványosságként is működtetett kiállítások a tanulók számára is nagyon sok hasznos információval szolgálnak. Itt *Lakiteleken* csak reménykedni tudunk abban, hogy a példa helyi követőkre is talál

Községünk az elmúlt esztendőben falunapok keretén belül ünnepelte első okleveles említésének 925., Kecskeméttől önállóvá válásának pedig 50. évfordulóját. A színvonalas rendezvényt sorozat keretén belül adta át *dr. Nemeskürty István* a millenniumi emlékszázlót is a pol-

gármesternek, s a település közösségének. A háromnapos ünnepség idején helytörténeti kiállítás is megtekinthettek a helybeliek meg a Lakitelekről elszármazottak a községi könyvtár – egykori csendőrlaktanya – épületében. Sajnos ez a kiállítás csupán a várta a látogatókat.

Régi tervünk egy faluház, falumúzeum létesítése. Ez idáig minden elképzelés – pénz hiányában – papíron maradt. A község újratelepülése a XIX. század második felében kezdődött. A kecskeméti Katona József Múzeum néprajzi adataira szerint, az itteni házak közül alig néhányan tarthattak számot korú vagy kialakításuk miatt érdeklődésre, már ameddig álltak. Az utolsó szép parasztházban jelenleg villamossági szaktolt működik. Természetesen az épületet előtte alaposan átalakították. A Klebelsberg-iskola – melyet valamikori tanítóházaspára után Lévai-iskolaként ismernek a helybeliek – mellett áll egy később épült tanítói szolgálati lakás. Az önkormányzat legutóbbi állásfoglalása szerint remény van arra, hogy ezt megkaphatjuk helytörténeti, iskolatörténeti gyűjtemény céljaira. Einnél kézzelfoghatóbb a reméljük augusztus 20-ára elkészülő szép terv egy helyi vállalkozó munkája. Kecskés István a település legelső iskolája helyén a múlt század elején épült úgynevezett „Sárga iskola” épületét vásárolta meg, s abban az általános iskola régi eszközeit, padjait, dokumentumait felhasználva iskolatörténeti kiállítást rendez be. Külön érdekesség, hogy nem csupán egy tanterem rekonstrukciójáról van szó, hanem gazdasági udvarral, tanítólakással együtt, egységében próbálja bemutatni a hajdani életet.

Iskolánkban a helytörténetet ez idáig a történelem tantárgyon belül, egy-egy fejezethez kapcsolva tanítottuk. Az ötödik osztályban bevezetesként családtörténettel foglalkozunk. Ez egyrészt a gyermekek időfogalmának kialakítását segíti, másrészt felkelti érdeklődésüket legszűkebb környezetük, a család iránt. A szülők, nagyszülők legtöbb esetben szívesen nyílnak meg a gyerekeknek, sokszor közösen kutatják felmenőiket. A legkorábbi adatokat általában a XVIII. századra visszamenőleg tudják előadni. Idén hetedik osztályban is végeztünk hasonló munkát a gyerekekkel. Egyik tanuló az egész családot összegyűjtötte az anyai nagyszülők házában – voltak vagy harmincan –, s azután a kollektív emlékezetre hagyatkozva készítette el a családfát. Ilyenkor persze előkerülnek a régi fényképek is, felidéződnek a település története szempontjából is fontos emlékek. Ezekből fogalmazást is készíthetnek a diákok, melyek közül a legjobbakat a *Lakiteleki Újság* helytörténeti rovatában jelentetjük meg.

A korábban kétheti, jelenleg havi rendszerességgel megjelenő lap a helytörténetírás műhelye is a településen. Állandó rovatok között megtalálhatjuk a *Magántörténelem* címűt, melyben személyes emlékeket, visszaemlékezéseket közlünk az elmúlt évtizedek történéseiről. Kordokumentumok című összeállításunk olyan, a családi irattárak mélyéről előkerülő, általában a XX. század első feléből való iratok bemutatására vállalkozik, amelyek közérdeklődésre tarthatnak számot. Helytörténeti oldalunkon közöljük azokat a régi fényképeket is, amelyek valaha a településen készültek.

Az 1989-től megjelenő újság története során számos olyan kincs került a kezünkbe, amelyek tulajdonosaik számára értéktelennek, vagy kevésbé értékesnek tündek, de közölve azokat, másokban is emlékeket ébresztettek, újabb riportok, visszaemlékezések születését segítették. A falu idős lakóival való beszélgetéseinket magnetofonnal is igyekeztünk rögzíteni. Az évek múltával egyre többen vannak, akik eltávoztak az élők sorából, de hangjukat őrzi a kazetta.

Régi adósságunk a *Lakiteleki olvasókönyv* kiadása. A millenniumi esztendő befejezése előtt még szeretnénk megjelentetni ezt a könyvet. Ebben a Lakitelek történetét feldolgozó részt a település földrajzi neveinek gyűjteménye követi térképmelléklettel. A forrásgyűjteménybe mindazokat a Lakitelekről szóló levéltári és más dokumentumokat gyűjtöttük össze, amelyek segíthetik az elmúlt kilenc évszázad helyi történéseinek megértését. Ezt követi a jeles helybeliek visszaemlékezéseit tartalmazó fejezet, majd a Lakitelek lexikon. A kötetet fényképalbum zárja. A munkát minden lakiteleki családba szeretnénk eljuttatni. Iskolásaink számára pedig *munkafüzet* készül, melynek feladatai, kérdései, ábrái segítenek feldolgozni az olvasottakat.

Addig is, míg az említett könyv készül, a gyermekek számára *Helytörténeti lapozgatót* készítettünk. Ez közvetlenül a mindennapi oktatást segítő, de csak fénymásolással sokszorosított kiadvány. A település bel- és külterületének részletes térképével kezdődik. Szomorú tapasztalatunk, hogy tanulónk bizonyítalanok még a település utcaneveinek pontos ismeretében is, a határrészek elhelyezkedéséről, dűlőneveiről pedig még kevesebbet tudnak. Ezen ki-

vül régészeti leletek képeit, Lakitelekről készült évszázados térképrészleteket, nyomatokat, rajzokat nézegethetnek a tanulók. Közöltük azt az összeállítást is, amely a XVIII. század közepétől a XX. század elejéig tartalmazza a mai falu helyén földet bérlő gazdák neveit. A gyermekek nagy érdeklődéssel tanulmányozzák az adatokat, szívesen kérdeznek, kutatnak a témában.

A településhez való kötődés erősítését szolgálják azok az emlékhelyek is, amelyeket a Lakiteleki Népfőiskola és a Faluszépfő Egyesület segítségével létesítettünk. A mai országhatárokon belül elsőként állítottunk *Tanítók fáját*. A gyökerével felfelé fordított, hosszában kettévágott tölgyfára, bronz levelekre írva erősítettük fel azon, már elhunyt pedagógusok és lelkipásztorok, hitoktatók nevét, akik a településen működtek. A Templom téren a *világháborúk lakiteleki áldozatainak* állítottunk emlékművet. Mindkét alkotás Szabó Imrefia Béla szolnoki szobrászművész munkáját dicséri.

Nagyon reméljük, hogy a területi munkaközösségben, és az iskolánkban folyó munka tovább folytatódhat, s nemcsak a gyermekekben, hanem a települések lakóiban is erősíti a kötődést a szülőföldhöz.

Olajos István

„...lelkem, érzésem örökséget kapott...”

Hon- és népismereti tankönyv Kazincbarcikán

A nemzeti alaptanterv alapján, a helyi tanterv és nevelési program támogatására *elsőként* Kazincbarcikán jelent meg az új tantárgynak, a *hon- és népismeretnek* a tankönyve. Alkotója, *Kissné Király Pirooska*, aki előzetes kipróbálás, előtanulmányok után vállalkozhatott sikerrel a tankönyvírói feladatra. A szerző Babits Mihály üzenetét választotta útravalóul a népi kultúra birodalmába bevezető tanulmányokhoz: *„Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagítja? A magyarság színt, a magyarság kincsét!”* A tankönyv kipróbálása után vissza kell majd térnünk alkalmazásának gyakorlati-módszertani elemzésére, most, ebben az előzetes bemutatásban azok számára kívánunk tájékoztatást adni, akiket hasonló törekvések foglalkoztatnak.

A könyv a néprajznak és társtudományainak eredményei alapján tárja a tanulók elé a népi kultúra jellemzőit, igyekszik azonban e tudástartalmat személyes üggyé tenni azzal, hogy a tanuló nagyszüleinek, dédszüleinek mindennapi életét kívánja közel hozni, szemléltetve ezzel azt is, miképp épül a múltra a jelen. Az ismeret- és tevékenységanyagot 18 leckére osztva dolgozzák fel.

Az etnográfia kutatási körét áttekintve az első leckében a hagyományápolás, a múzeum, a kiállítás, a skanzen, a tájház jellemzésével foglalkoznak a tanulók, s – amennyiben lehetőség van e közgyűjtemények megtekintésére – valós tárgyi környezetben idézhető fel a hagyományos anyagi kultúra, amelynek eszközeihez a későbbiekben az életmód, a szokások, a viselet, a hiedelem sokféle eleme kapcsolható. Vagyis megvalósul a tanulásnak az a követelménye, hogy az eleven szemlélettől jussunk el az elvontabb tartalmakig. A második lecke a falunak mint településnek a jellegzetességeit érteti meg, képek segítségével mutatva be a főbb településformákat, a telket, az épületek alaptípusait, a faluközpont. A harmadik lecke négy magyar tájegység tipikus lakóházait s a paraszti porta többi építményét mutatja be, hogy azután a közvetítő két tanegységben a szobával és a konyhával (pitvarral), ezek bútorzatával, díszítőelemeivel (hímzések, szőttések), a tüzelőberendezéssel, a sütés, a főzés, a mosás eszközeivel, ismeressen meg.

Az élettér tárgyi világába való bevezetés után a hatodik leckétől kezdve az itt folyó étellel ismerkednek meg a tanulók. Föltárulnak a paraszti család munka megosztásának, munkarendjének hagyományai, az állattartás és pásztorkodás tényei, a földművelés munkamenete a vetéstől a cséplésig, miközben olyan dalokat gyűjthetnek a tanulók, amelyek a paraszti mun-

kákhoz kötődnek. Külön lecke tér ki a gyermekek és a nők munkavilágára, a kendermunkára (fonás, szövés), a tejfeldolgozásra, a tartósító eljárásokra. A nyolcadik lecke a megélhetés egyéb módjait veszi sorra: az erdőhasználatot, a fafaragást, az idénymunkát (summások), az árucserét. Az étkezés rendjével foglalkozó fejezet az évszakok adottságaira alapozva tárgyalja az étrendet, a disznóölést, a táplálkozási szokásokat, a következő lecke középpontjába pedig a hagyományos paraszti viselet kerül a jellemző ruhadarabok számbavételével.

A továbbiakban részletezőbb leckék (11–17.) foglalkoznak az ünnepekkel. Indokolt is ez, mégpedig több okból. Először is: a világi és a vallási ünnepeknek, a jeles napoknak a hagyományvilágában sűrítetten fölfedezhetők a tárgyi kultúrával való összefüggések, megjelenik a szociális kultúra éppúgy, mint a folklór. Másodsor: az ünnepekhez kapcsolódóan olyan nevelő hatású tevékenységformákat iktathat be a pedagógus, mint a néptánc, a dramatikus feldolgozás (pl. betlehemezés), a gyermekjáték, az éneklés, a mesemondás, a szokáskutatás, hiedelmek, babonás történetek, mondókák, szólások, találós kérdések összegyűjtése. Mindez jó alapot ad a záró, 18. leckéhez, amely a helyismereti kutatómunka előkészítését kívánja szolgáltni.

Tankönyvről lévén szó a tömören és szemléletesen megfogalmazott szövegek mellett képek segítik az ismeretszerzést, kérdések és feladatok rögzítik a tudást, nyitnak teret az alkalmazásra. A tankönyvet az új fogalmak kislexikona és a további elmélyülésre buzdító irodalomjegyzék zárja.

Mint e rövid áttekintésből érzékelhető: a tankönyv nem egyetlen település vagy kistáj népi kultúrájához kötődik, hanem általános érvényű, tehát országsszerte alkalmazható. Pontosabban: leíró ismeretanyaga a néprajz általánosított eredményeit közvetíti, míg gyakorlat- és feladatrendszere igényli a helyi vonások föltárását, egy adott közösség sajátos kultúrájának számbavételét. Ha ez sikerrel jár, akkor egyaránt közelebb kerülünk a hon- és népismeret keretében a magyarság közös népi örökségének megismeréséhez, és a szülő- vagy lakóhely egyediségének megértéséhez.

K. D.

